Turkic Linguistics and Philology 2018 (1/1), 1-15

İki Binli Yılların Başında Altay Dilleri Araştırmaları: Çalışmalar, Yöntemler, Eğilimler

Emine Yılmaz
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Hacettepe Üniversitesi, Ankara
eminey@hacettepe.edu.tr

Anahtar Sözcükler

Altay dilbilimi,

sesbilgisi,

biçimbilgisi,

sözdizimi,

yöntem.

Öz

On sekizinci yüzyıldan itibaren, Hint-Avrupa dilleri üzerinden yürütülen tarihsel ve karşılaştırmalı dilbilim çalışmaları ve genetik akrabalık tartışmaları, diğer dil ailelerinin belirlenmesine yönelik çalışmaların da başlatıcısı olmuştur. Bu ailelerden biri de, başlangıçta Tatar, İskit, Turan, Ural-Altay vb. biçimde adlandırılmış olan Altay dilleri ailesidir. Karşılaştırmalı dilbilim yöntemlerinin ilerlemesiyle, doğal olarak, kullanılan ölçütler de değişmiştir. Özellikle iki binli yılların başlangıcından itibaren, tipoloji çalışmalarının da ilerlemesiyle, karşılaştırmalı Altay dilbiliminde odak sesbilgisinden biçimbilgisine doğru kaymıştır.

Bu yazıda, başlangıcından bugüne Altay dilbilimi araştırmalarının izlediği seyir kısaca değerlendirildikten sonra, Altay dilleri kuramının iki binli yılların başlangıcındaki görünümüne odaklanılacaktır.

1. Araştırmaların Başlangıcı: Ural-Altay Dil Birliği Kuramı:

Altay dilleri araştırmalarının, Strahlenberg'in Fin-Ugor, Moğol, Mançu-Tunguz, Türk ve Kafkas dillerini içine alan *Tatar Dilleri* ailesi denemesiyle başladığı bilinir. Savaş esiri olarak Rusya tarafından Sibirya'ya sürgün edilen bu İsveçli subay, on üç yıl boyunca bölgede Sibirya halklarının dilleri ve kültürleriyle ilgili malzeme toplamış, ülkesine döndükten sonra bu malzemeyi bir kitapta değerlendirmiş (1730) ve böylece Ural-Altay dil birliği tartışmasının da başlatıcısı olmuştur. Sonraki dönemlerde araştırmacılar, onun tasnifini birçok kereler gözden geçirmiş, daraltmış ya da genişletmişlerdir.

Yaklaşık yüz yıl sonra, Altay dilleri araştırmalarına dilbilimsel ölçütlerle yaklaşan ve *Altay* terimini ilk kez kullanan araştırmacı, Finlandiyalı Castrén olmuştur (1862): *1. Fin-Ugor, 2. Samoyed, 3. Türk-Tatar, 4. Moğol, 5. Tunguzca ve ağızları.* Ancak, tasnifinde de görüldüğü gibi, Altay terimi ile kastettiği aslında Ural ve Altay dilleridir.

On dokuzuncu yüzyılın ortalarında, karşılaştırmalı yöntemin de gelişmesiyle, Ural-Altay denilen dillerin gerçek durumunu Schott ortaya koymuştur. O dönemdeki genetik akrabalık çalışmalarında odak kurallı ses denklikleri üzerinde olduğu için, Schott da aynı yolu izlemiş, söz konusu dilleri Ural ve Altay olmak üzere iki büyük gruba ayırmıştır. Schott yalnız Ural-Altay denilen alanda çalışmamış,

Geliş: 01.06.2018, Kabul: 15/06/2018

daha sonra bağımsız olarak tartışılacak olan Altay dilleri kuramının bel kemiğini oluşturan Genel Türkçe *z/ş* = Çuvaşça *r/l* ses denkliklerini de belirlemiştir (Türkçe ***yaz, taş*** = Çuvaşça ***śur, çul***). Yine, Altay dilleri araştırmaları açısından büyük bir önem taşıyan Çuvaşçanın sanıldığı gibi bir Fin-Ugor dili değil, bir Türk dili olduğunu da ilk kez Schott ortaya koymuştur (Schott 1841: 4, Tekin 2003: 73).

Araştırmacılara, Ural ve Altay dilleri arasında genetik akrabalık olduğunu düşündüren ortaklıklar, bugün ancak *bölgesel tipoloji*yle (areal typology) açıklayabileceğimiz *ses uyumları, dilbilgisel cinsiyetin yokluğu, eklemelilik, sola dallanma* vb. özelliklerdir. Dil aileleri, bu arada da Altay dil ailesiyle ilgili tartışmalarda ortaya çıkan *ortak ana dil// kopyalama sonucu benzerlik* karşıtlığı dışında, dil evrenselleri ve tipolojik araştırmalar, üçüncü bir seçeneğin daha dikkate alınması gerektiğini gösteriyor. Comrie'nin dikkat çektiği üzere, parametrelerde evrensel bir eğilim söz konusudur. Özellikle sözdizimi parametresi ele alındığında, bu açıdan Ural dil ailesinde, Altay dil ailesinin Moğol, Tunguz, Türk gibi alt ailelerinde görülen benzerlikler, gerçekleşmesi evrensel eğilimler tarafından garantiye alınmış sık görülen özellikler olduğu için genetik akrabalığı kanıtlamakta kullanılamazlar (Comrie 2005: 252).

Ancak, bu tipolojik yakınlıklar dışında, Ural ve Altay dilleri arasında bazı düzenli ses denklikleri olduğunu kanıtlamaya yönelik etimolojiler de yapılmıştır. 'Ural-Altayca' söz başı ön damaksıl *ń-* (ny-) sesi taşıdığı öne sürülen şu iki sözcük buna örnek olarak verilebilir:

Fince *nolki-* "salya, sümük", Karelce *ńolgi* ay. = Çuvaşça *śul* < **śūl* < **ńāl* "gözyaşı", Ana Türkçe *yāş* = Moğolca *nil-bu-* "tükürmek", *nil-bu-(*r)-sun* "salya, gözyaşı", Moğolca *nisun* < **nilsun* "salya, sümük" = Evenki *nilbirin* "ıslak, kaygan" = Macarca *nyál* "tükürük" < Ural-Altayca **ńāl*.

Fince *nylke-* "soymak, sıyırmak", Laponca *ńelkis-* "ayırmak" = Orta Türkçe *yüli-* "tıraş olmak", Yakutça *sül-* "sıyırmak" = Evenki. *ńūl-* "sıyırmak" (Poppe 1977: 222-223).

On dokuzuncu yüzyıl boyunca süren çalışmalar sonucunda Fin-Ugor dilleri alanında büyük ilerlemeler kaydedilmiş ve bu dillerin genetik akrabalığı kanıtlanmış, buna karşılık Ural ve Altay dillerinin köken birliği belgelenememiştir. Karşılaştırmalı Altay Dilbilimi Araştırmalarının ilerlemesi içinse *Orhon Yazıtlarının, Uygurca El Yazmalarının ve Divanü Lügati't-Türk*'ün bulunmasını beklemek gerekecekti. Bundan sonra batıda konuyla ilgili araştırmalar Ural ve Altay olmak üzere ayrı ayrı ilerlese de, Türkiye Türkolojisinde *Ural-Altay* terimi yaygın olarak kullanılmaya devam etmektedir.

2. Altay Dilleri Kuramında Klasik Dönem, Tartışmalar:

Altay dilleri terimi günümüzde Türk, Moğol ve Mançu-Tunguz dillerini, daha az oranda Korece, Japonca ve Kitancayı içine alacak şekilde kullanılmaktadır.

Altay dilleri araştırmaları tarihinde Finli araştırmacı Ramstedt'in önemli bir yeri vardır. Teorinin kurucusu sayılan Ramstedt, Genel Türkçe ve Çuvaşça arasındaki *ş//l* ve *z//r* denkliğinin Genel Türkçe ile Moğolca arasında da bulunduğu; Moğolca ve Çuvaşça *r* ve *l*'nin Genel Türkçe *z* ve *ş*'den daha eski olduğu gibi sonuçlara varmıştır: Genel Türkçe *yaz* "ilkbahar", Moğolca *nir-ai* "yeni doğmuş", Çuvaşça *śur* "ilkbahar"; Genel Türkçe *taş* "taş", Moğolca *çil-agun* "taş", Çuvaşça *çul* "taş". Ayrıca Moğolca sözbaşı *n, ń, d, j*, ve *y*'nin Çuvaşçada *ś*, Genel Türkçede *y*'ye denk geldiğini ve daha birçok ses denkliğini de yine Ramstedt bulmuştur. Ölümünden sonra da öğrencileri Aalto ve Poppe'nin, ayrıca Kotwicz, Martin, Miller, Street vb. araştırmacıların Altay dillerinin genetik akrabalığını ortaya koyma yönünde önemli katkıları olmuştur (Ramstedt 1922).

Altay dillerinin genetik akrabalığına karşı çıkan Doerfer, Clauson, Róna-Tas, Sçerbak gibi araştırmacılar, Altay dilleri arasındaki ilişkiyi kabul etseler de, bu ilişkinin bölgesel ilişki, kültürel alışveriş vb.

nedenlere dayandığı, Altay dillerinin temel söz varlığında, akraba dillerde görülen türden ortaklıkların bulunmadığı düşüncesindedirler.

Akraba olduğu varsayılan dillerin genetik ilişkisini ve aynı ana dilden geliştiklerini ortaya koymak için, bu dillerin ana dönemlerini ve ana biçimlerini kurgulamayı sağlayacak karşılaştırılabilir verilerin bulunması gerekir. Kurama karşı çıkan Clauson, Altay dillerinde karşılaştırılabilir nitelikte bir temel söz varlığının bulunmadığını kanıtlamak için *leksikoistatistik* ve *glottokronoloji* yöntemlerini kullanmıştır (Clauson 1969). Bu yöntem, dilbilimsel akrabalığı, akraba oldukları varsayılan dillerin sözcükleri üzerinde yapılan nicel çalışmalarla ortaya koymayı amaçlar. Kuramın iki binli yıllardaki durumuna geçmeden önce *leksikoistatistik* ve *glottokronoloji* yöntemlerinin Altay dil ailesine uygulanışına değinilecektir:

Glottokronoloji ve Leksikoistatistik:

Bilindiği gibi *karşılaştırmalı dilbilim* ve onun en temel ilkesi olan *rekonstrüksiyon* esas olarak kurallı ses ve biçim denkliklerine dayanır. Tabii bunun için yeterli sayıda karşılaştırılabilir sözcüğün de bulunması gerekir. *Glottokronoloji* ve *Leksikoistatistik* işte bu karşılaştırılabilir söz varlığının değişme oranlarını, kronolojisini, istatistiğini değerlendirme yöntemi olarak ortaya çıkmıştır. Yöntem ilhamını, yirminci yüzyılın arkeoloji alanındaki en büyük buluşu radyo karbon testinden alır. Bu test kısaca, organik maddelerde bulunan *radyoaktif karbon izotopu C 14'*ün düzenli bir biçimde kaybolması gerçeğine dayanır. Yani C 14'ün belli bir sürede ne kadar azalacağı bilindiği için, organik maddelerdeki C 14 miktarı, söz konusu organik maddenin yaşını gerçeğe çok yakın bir biçimde ortaya koyar. C 14'ün tümüyle kaybolma süresi ise 11-12 bin yıldır.

1950'li yıllardan itibaren, radyokarbon tarihlendirme yönteminin dilbilimine de uygulanabileceği görüşü ortaya atılmıştır. Diller zamanla değişir, herhangi bir dilin konuşurları, atalarının beş yüz veya bin yıl önce kullandıkları temel kavramları karşılamak için aynı söz varlığını kullanmazlar. Bir dil ailesi içindeki dil farklılaşması ne kadar büyükse, bu dillerin birbirinden ayrılma süresi de doğal olarak o kadar eskidir.

Radyokarbon yönteminin dilbilime uyarlanması üç aşamada gerçekleşmiştir. Öncelikle her dil için temel kavramlar listesi hazırlanmıştır. Bu listede ölçüt şuydu: "Dillerin günlük söz varlığı; bir çocuğun ilk öğrendiği sözcükler; bir anadili konuşurunun her gün kullandığı dil". Böylece ortalama 200-300 sözcük içeren listeler hazırlanmıştır. Ama tabii ki hiçbir liste bütün diller için aynı olamazdı. Örneğin Altay dilleri için hazırlanan listede, yaşanan coğrafyaya vb. koşullara bağlı olarak farklı sözcükler devreye girecektir ama yine de temel kavramların büyük çoğunluğu için her dilde karşılıklar bulunur. Ayrıca listeler, *temel* ve *tamamlayıcı* kavramları karşılamalarına göre de ikiye ayrılmıştır.

Yöntemin ikinci aşamasında bu listeler *kontrol örnekleri* ile sınanmaktadır. Yani, dillerin farklı dönemlere ait tarihsel metinleri incelenerek bu temel sözcük listesinin hangi yüzyılda ne kadarının korunduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. 1950'lerden başlayarak *glottokronoloji* ve *leksikoistatistik* konularında çalışmalar yapan ve İngilizce için temel söz varlığı listesi hazırlamış olan Swadesh, 1952 yılında, temel söz varlığının sabit bir hızda değiştiğini ortaya koymuştur. Buna göre: "Herhangi bir temel söz varlığının yaklaşık %81'i, bin yıllık bir sürenin sonunda hala kullanılmaktadır" (Clauson 1969: 5).

Üçüncü aşamada, aralarında genetik akrabalık olduğu düşünülen dillerin çağdaş söz varlığı karşılaştırılır ve bu dillerin temel söz varlığının ne kadarını ortaklaşa yaşattıkları belirlenmeye çalışılır. Ama tabii ki organik malzemeye uygulanan radyokarbon tarihlendirme yönteminin, bir kültür ürünü olan dile uygulanması aynı matematiksel kesinlikte sonuçlar vermeyecektir. Ancak yine de "Birbiriyle bağlantılı dillerin temel söz varlığı karşılaştırıldığı zaman görülecektir ki, çok sayıda ortak sözcüğe sahip diller, daha az sayıda ortak sözcüğe sahip dillere göre daha yakın bir zamanda birbirinden ayrılmıştır." Sonuç olarak, aralarında genetik akrabalık olduğu öne sürülen dillerin temel söz varlığı karşılaştırılır ve ortak sözcüklerinin olmadığı ya da çok az olduğu görülürse bu dillerin akraba olmadığı ortaya çıkar.

Kuramın Altay Dillerine Uygulanması:

Clauson, kuramı Altay dillerine uygularken başlangıç noktası şuydu: "Altay dilleri kuramını savunanlar, tezlerini, ses ve biçim denklikleri yanında, Türkçe, Moğolca ve Mançu-Tunguzcanın (artık Korece ve Japonca!) çok sayıda ortak söz varlığına dayandırmışlar ancak söz varlığının temel söz varlığı olup olmadığı ile hiç ilgilenmemişlerdi." Clauson, yöntemin, daha önce belirtilmiş olan üç aşamasını sırayla uygulamıştır. Önce, kendisinden önce hazırlanmış olan Altay dillerinin temel söz varlığı listelerini biraz değiştirmiş, *yay, ok, çadır, at ve ata binmek* vb. gibi, Altay hayatında mutlaka yer alması gereken sözcükler eklemiştir. İkinci aşamada, üç Altay dilinin tarihsel metinlerini kullanarak *kontrol sözcükleri* ile temel söz varlığını sınamıştır.

Türkçe açısından tarihsel metinlerde sorun yoktu; bin yıl öncesi için Orhon, Uygur Yazıtları ve *Divanü Lugat-it Türk* yeterliydi. Moğolca için yine 700 yıl kadar geriye giden *Moğolların Gizli Tarihi*, Zemahşeri'nin *Mukaddimetü'l-Edeb* adlı eserindeki Moğolca sözcükler ve Moğolca-Çince *Hua-i i-yü* uygundu. Tunguzcanın tarihsel metinleri konusu ise özel bir sorun oluşturmuştur. Bilinen en eski Tunguz dili olan Cürçene ait veriler yeterli değildi. 19. yüzyıldan önceki yazılı tek Tunguz dili olan Mançuca ise kimi sorunlar taşıyordu. Bunlar, Mançucanın, bütün dil grubunu örnekleyen tipik bir dil olmaması, temel söz varlığında bile çok sayıda Çince, Moğolca ödünç sözcük içermesi ve yabancı dilde bir sözlüğünün bulunmamasıydı. Clauson, bu nedenle Mançucanın *Ch'ien-lung Pentaglott* adlı sözlüğünün Tibetçe, Moğolca, Yeni Uygurca ve Çince çevirilerini kullanarak bu sorunu aşmaya çalışmış ve Mançu-Tunguzca için sıfırdan bir sözcük listesi hazırlamıştır.

Clauson bu aşamada, Türkçe ve Moğolcanın değişime olan dirençlerini ölçmek için dört çağdaş Türk dilini, iki de çağdaş Moğol dilini seçmiştir. Dört Türk dili, dil devriminden önceki Türkiye Türkçesi, Tuvaca, Özbekçe ve Çuvaşça gibi, olabildiğince birbirinden farklı dillerdi. Moğol dilleri ise, geleneksel Moğol yazısıyla yazılmakta olan İç Moğolistan Moğolcası ve Kril yazısıyla yazılmakta olan Çağdaş Moğolcaydı

Clauson Eski Türkçenin temel söz varlığını Osmanlıca, Tuvaca, Özbekçe ve Çuvaşçayla karşılaştırmıştır. Ulaştığı sonuca göre, Eski Türkçeye ait 100 temel sözcüğün Osmanlıcada %92'si, Özbekçede %91'i, Tuvacada %81'i, Çuvaşçada %77'si yaşamaktadır. Çuvaşçada ve Tuvacada, ana kitleden kopma yaşları dikkate alınınca, yaşama oranının düşüklüğü anlaşılır bir durumdur ama yine de Türk dillerinin değişime karşı oldukça dirençli olduğu söylenebilir. Moğolcada ise değişime direnç daha da güçlüdür. Her iki çağdaş Moğol dilinde yaşama oranı %95'lerdedir.

Bundan sonraki aşamada Clauson, 10. yüzyıl Türkçesi, 13. yüzyıl Moğolcası ve 18. yüzyıl Mançucasının temel söz varlığı listesini karşılaştırmıştır. Bu karşılaştırmadan çıkan sonuçlar ise şöyle özetlenebilir: Türkçe ve Mançuca arasında ortak sözcük yoktur ve bu nedenle akraba olamazlar. Tü. *ben*=Man. *bi;* Tü. *biz*=Man. *be* sözcükleri arasındaki benzerlik ciddiye alınamaz. Çünkü zamirler, akraba olmayan pek çok dilde bile benzerdir: Alm. *mein,* Tü. *benim* vb. Tü. *ye-* ve Man. *je-* benzerliği ise tesadüftür. Türkçe ve Moğolca arasında bir şekilde ilişkili gibi görünen sözcük sayısı on altıdır. Bunlardan ikisi zamirdir. Tü. *kamag*=Mo. *kamug*; Tü. *taluy* "deniz"=Mo. *dalay;* Tü. *tengri*= Mo. *tengeri* sözcükleri ise zaten Türkçede alıntıdır; Moğolcaya da Türkçeden veya kaynak dilden girmiştir. Türkçe-Moğolca karşılaştırması için geriye, sağlam sayılabilecek şu örnekler kalmıştır: Tü. *er* "erkek"= Mo. *ere*; Tü. *kara* "kara" =Mo. *kara*; Tü. *karanggu* "karanlık"=Mo. karanguy; Tü. *sarıg* "sarı"=Mo. *şira.*

Clauson'a göre, bu dört sözcük genetik akrabalık için yeterli değildir. Çünkü ortak sözcük oranı %2'dir. Moğolca ve Mançu-Tunguzca karşılaştırması da benzer sonuçlar verir. Moğolca-Mançu-Tunguzca ortak sözcük oranı %3.5 dolayındadır. Mançu-Tunguzca söz varlığının büyük bir bölümünü Moğolca ve Çince alıntılar oluşturduğu için, bu sözcükler genetik akrabalığı kanıtlamak için

kullanılamazlar. Yine de bu diller arasında bir akrabalıktan söz edilecekse, Moğolcanın hem Türkçeyle, hem Mançu-Tunguzcayla akraba olduğu iddia edilemez; çünkü Türkçe ile Mançu-Tunguzca arasında bağlantı yoktur. Bu durumda, Clauson'a göre Altay Dilleri Kuramı geçerli değildir (yöntemle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Yılmaz 2017b).

Sonuç olarak, Altay dilleri kuramı, *Ramstedt, Aalto, Poppe, Kotwicz, Martin, Miller, Street, Menges, Tekin* vb. araştırmacıların daha çok sesbilgisi ve söz varlığı, çok daha az olarak biçimbilgisi düzeyinde ortaya koydukları delillerle kanıtlanmaya çalışılmış, *Clauson, Németh, Doerfer, Róna-Tas, Sçerbak* vb. kuram karşıtları ise delillerin yeterli ve ikna edici olmadığı yönünde antitezler geliştirerek kurama karşı çıkmışlardır. Yirminci yüzyılın ortalarından sonra tartışmalar, yeni yöntemler geliştirilemediği ve yeni veriler ortaya çıkarılamadığı için yerini sessizliğe bırakmıştır.

3. İkibinli Yılların Başında Altay Dilleri Kuramı:

İkibinli yılların başından itibaren uzun süredir devam eden sessizliğin bozulduğu ve tartışmaların yeniden alevlendiği görülür. Altay dilleri araştırmalarında görülen bu yeni hareketlilikte, yirmi birinci yüzyılın hemen başındaki iki yayının itici güç olarak rol oynadığı söylenebilir. Bunlardan ilki Johanson'un *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler* (2007) adlı, Almanca orijinali 1992'de yayınlanmış olan kitabıdır (*Strukturelle Faktoren in türkischen Sprachkontakten*). Johanson bu yayınında, genetik akrabalığın belirlenmesi için fiil morfolojisinin kullanılabileceğini düşünmüş ve nedenlerini, "Türkçe fiil morfolojisinin, özellikle kılınış ve çatı morfemleri gibi birincil köke yakın biçimbirimlerin, Karayca ve Çuvaşça gibi ileri derecede yabancılaşmış Türk dillerinde dahi sağlam kaldığı, Türkçenin karmaşık fiil sisteminin, genetik sürekliliğin göstergelerinden biri sayılabileceği" (2007: 133), biçiminde açıklamıştır. Johanson ayrıca, ileri derecede yoğun dil ilişkilerinin (language contact) akrabalıkla sonuçlanabileceğini ve bizim, genetik akrabalıkla dil ilişkisi yoluyla oluşan akrabalığın sonuçlarını ayıramayabileceğimizi de belirtmiştir. Yeni tartışmalarla gündeme gelen asıl konu 'yöntem'dir. Johanson'un tespiti, genetik akrabalığı göstermede biçimbilgisel kanıtların, sözlüksel kanıtlardan daha güvenilir olduğuna işaret etmektedir. Biçimbirimler dillerin iç gelişmelerinde daha dayanıklı ve kolay kopyalanamayan ögelerdir. Fiil morfolojisi, isim morfolojisine göre daha zor ve az kopyalanır.

Araştırmaları yönlendiren diğer önemli yayın Rus ekolünden Starostin, Dybo ve Mudrak'ın 2003'te yayınlamış oldukları *Etymological Dictionary of the Altaic Languages*'tir (=EDAL). Bu yayın aslında 'tartışmalara son noktayı koyma' iddiasında olan ancak yeni tartışmaları alevlendiren bir çalışmadır. Ama yine de geniş kapsamlı, eşzamanlı ve tarihsel verileri de dikkate alan ilk çalışmalar içinde en önemlisi EDAL'dır ve içerdiği 2.800 etimoloji ile alandaki en geniş hacimli sözlüktür.

Bilim insanları, Starostin'in 1991 tarihli çalışmasına ve EDAL'ın yayımına kadar büyük ölçüde Ramstedt'le ilişkilendirilen ses denkliklerini çok kez tartışmalarına karşın yine de bunları temel almayı sürdürmüşlerdir. Ama son yıllarda tartışmaların yönü değişmiş ve yukarıda belirtilen eserler üzerinde yoğunlaşmıştır. Starostin ve arkadaşları çok daha geniş temellere dayandırdıkları çalışmalarında Altay dilleri için Ramstedt'in sisteminden önemli ölçüde farklı bir ses denkliği sistemi ortaya koymuşlardır. Starostin ve arkadaşları, Ramstedt ve Poppe'nin bulgularının değerini kabul etmekle birlikte yöntemini eleştirmişlerdir. Örneğin, Ramstedt ve Poppe'nin kopya sözcükleri ayırmadıkları için yanlış sonuçlara ulaştıklarını söylemişler, kopyaları yöntemsel olarak ayırıp bölgesel yayılmaları da göstermişlerdir. Sonuçta, Altay dilleri arasında iki temel ilişki olduğunu saptamışlardır: Türkçe-Moğolca, Moğolca-Tunguzca. EDAL yazarlarına göre, bunun dışında, Tunguzca-Korece, Korece-Moğolca, Korece-Japonca arasında da ilişkiler vardır ama bunlar temel ilişkilere göre önemsizdir.

EDAL yazarlarına göre, Clauson'un aksine, temel söz varlığını oluşturan sözcüklerin karşılaştırılması da Altay dilleri akrabalığını kanıtlamaktadır ve Altay dil ailesi Hint-Avrupa ve Ural dil ailesinden daha

eskidir. Bu sözlüğün beşinci bölümü (s. 230-236) glottokronoloji ve leksikoistatistiğe ayrılmıştır. Daha önce, Starostin'de (1991: 25-63, 85-104) verilmiş olan ve Swadesh'e dayanan 100 sözcüklük listenin biraz değiştirilerek kullanıldığı bu bölümde Altay dilleri arasındaki ortak söz varlığının ortalama %20 olduğu sonucuna varılmıştır (s. 234). Bu sözlük üzerine ayrıntılı bir değerlendirme yayımlayan Blažek, EDAL'da verilen rakamları şu şekilde tablolaştırmıştır (2006: 4):

%	Moğolca	Tunguzca	Korece	Japonca
Türkçe	25	25	7	19
Moğolca		29	18	22
Tunguzca			23	22
Korece				33

Tabloda görülen durumu, EDAL yazarları şöyle yorumlamaktadır: Ortak sözcüklerin ortalama oranı %20 olduğuna göre, Altay dillerinin ayrılma zamanı MÖ altıncı yüzyıl olmalıdır. Bu dönemde Ana Altayca üç temel gruba ayrılmıştır: Türkçe-Moğolca, Tunguzca-Mançuca ve Korece-Japonca. Bu kardeş gruplardan da en eski ayrılan, MÖ dördüncü yüzyıl ile Tunguzca-Mançuca olmuştur, diğerleri milattan sonradır. Japonca MS beşinci yüzyıl, Türkçe ve Moğolca MS onuncu yüzyıl ve Korece MS onbirinci yüzyıl. EDAL'ın yazarları, varılan sonuçların Hint-Avrupa dil ailesinden neden farklı olduğunu da şöyle açıklamışlardır: 1. Çünkü, Altay dillerinin ayrılma tarihi, Hint-Avrupa dillerinden daha eskidir. Altay dilleri MÖ altıncı yüzyılda, Hint-Avrupa dilleri MÖ dördüncü yüzyılda ayrılmıştır, 2. Tunguzca-Mançucanın bu birlikte merkezi olmak gibi bir pozisyonu vardır. Çünkü bir dizi sözcüğü Moğolca-Türkçe ile, farklı bir dizi sözcüğü de Korece-Japonca ile paylaşmaktadır. EDAL yazarları ilkini *western isoglosses,* ikinciyi *eastern isoglosses* olarak adlandırmış ve Tunguzca-Mançucanın durumunu Hint-Avrupa ailesi içindeki Yunanca ile karşılaştırmışlardır.

EDAL'daki sonuçların Clauson'un uygulama sonuçlarından farklı olması doğal olarak EDAL'daki veri sayısının çok daha fazla ve farklı olmasından kaynaklanır. Ancak, EDAL'daki etimolojiler üzerine, literatürde önemli sayıda eleştiri yazısı bulunduğu da dikkate alınmalıdır. Sonuç olarak, bu aşamada, glottokronoloji ve leksikoistatistik de Altay dillerinin genetik akrabalığı konusunda son sözü söylemekten uzaktır.

EDAL, Altay Dilleri Kuramının iki binli yıllardaki en önemli odağı olarak, aynı zamanda, Altayistlerin de, kurama karşı olanların da en çok eleştirdiği yayınlardan biridir. Sözlüksel verilere dayandığı için Vovin tarafından sert bir dille eleştirilmiş ve bu eleştiri, bugün de devam eden tartışmaların başlangıcı olmuştur. Kendisi de Rusya araştırmaları ekolünün bir üyesi ve eski bir Altay dilleri kuramı savunucusu olan Vovin'in, 2005'te yayınlanan altmış sayfalık hacimli değerlendirmesinde yaptığı eleştirilerin asıl nedeni yöntem sorunudur. Vovin, sözlüksel ölçütlerin kullanılmasının genetik akrabalığı kanıtlama noktasında iyi bir tercih olmadığını, bu konuda en sağlam ve isabetli tercihin biçimbilgisel ölçütler olduğunu ("The best way… is the prove a suggested genetic relationship on the basis of paradigmatic morphology") belirtmiş ve EDAL için "var olmayan bir dil ailesinin etimolojik sözlüğü" ifadesini kullanmıştır (Vovin 2005: 122).

EDAL'ın yazarlarından Dybo ve Starostin, üç yıl sonra bu eleştiriye yüz kırk sayfalık bir savunma yayınlamışlardır (Dybo, Starostin 2008). Savunmada, dilbilimsel akrabalığı kanıtlamak için biçimbilgisinin önemli bir ölçüt olduğu kabul edilmekle beraber bu iddianın Vovin'in kendi iddiası olmayıp karşılaştırmalı dilbilimin genel bir kabulü olduğu ifade edilmiştir. Elbette biçimbilgisel yapılar, kolay ödünçlenebilen sözlüksel birimlere oranla daha sağlam ve dilin iskeletini oluşturan yapılardır. Ancak bugün Hintçe, Fransızca ve İngilizce gibi modern Hint-Avrupa dillerinde, bu dillerin ana dönemleri için tasarlanan morfolojik birimden kaçının yaşadığı gözden geçirildiğinde, sonucun trajik olduğu görülür (s. 125). Yazarların bu tespiti, dil akrabalıklarının araştırılmasında biçimbilgisi ölçütüne de temkinle yaklaşılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

EDAL'la ilgili bir başka eleştirel yayın da kökenbilim açıklamalarıyla ilgilidir. Georg vd.'ye göre (1998) EDAL'da savunulabilecek tek bir Ana Türkçe *z* ~ Korece *r* etimoloji bile yoktur.

Yöntemsel Sorunlar:

Altay dillerinin tarihsel karşılaştırmalı çalışmalarının başlangıcından beri vurgu büyük çoğunlukla ses denklikleri ve sözlüksel veriler üzerindeydi. Aslında, karşılaştırmalı Altay dilbiliminin kurucusu sayılan Ramstedt, 1952'de yayınlanmış olan *Formenlehre* (Biçimbilgisi) adlı kitabında biçimbilgisine dikkat çekmişti. Ramstedt'e göre "Genetik akrabalığın belirlenmesinde dilbilgisel, özellikle de biçimbilgisel esaslar, sesbilgisel görünüşlerin tümünden daha güvenilir kanıtlar sağlar" (Ramstedt 1952: 15, dipnot 1):

Türkçe ***-t-***: *ak-ı-t-, olur-t-, sew-it-.*

=Moğol. ***-çi<*-ti***: *bur-çi-* <"bozmak" <*bur-* = Tü. *boz-*; Moğol. *sür-çi-* "püskürtmek" < *sür-*.

=Korece ***-chi-/-chı- <*-t-*:** *pǐzǐ-ç-hǐ-* "kırmak, bozmak" <*pǐzǐ-*.

Ancak, sonraki Altayistler genellikle çalışmalarını ses, sözcük ve tipolojik yapıların karşılaştırılmasına yoğunlaştırmışlardır. Ramstedt'in öğrencisi ve Altay dilbiliminin en önemli isimlerinden Poppe de Altay dillerinin karşılaştırmalı dilbilgisinin sadece sesle ilgili ilk bölümünü yazmıştır (1960). Kısacası, biçimbilgisine odaklanan kimi küçük çalışmalar bir yana bırakılırsa, karşılaştırmalı Altay dilbilimi, iki binli yıllara kadar büyük ölçüde sözlüksel odaklıdır.

İkibin sonrasında, genetik akrabalığın kanıtlanmasında fiil morfolojisinin rolü üzerinde en çok çalışan araştırmacılardan biri Robbeets'tir. 2015'te yayımlanan *Diachrony of Verb Morphology, Japanese and Transeurasien Languages* adlı kitabını hazırlarken aldığı desteklerle, fiil morfolojisi üzerine dört ayrı toplantı düzenlemiş ve tümünün bildiri kitapları yayımlanmıştır (Robbeets 2010, Johanson, Robbeets 2012, Robbeets, Cuyckens 2013, Robbeets, Bisang 2014).

İkibinli yılların başında, Johanson'un, *Türk Dil İlişkilerinde Yapısal Faktörler* adlı çalışmasıyla, Altay dilleri kuramında morfolojik ölçütlerin öne çıktığından söz etmiştik. 2010 yılında, yine Johanson'un, Robbeets ile birlikte editörlüğünü yaptığı *Transeurasian verbal morphology in a comparative perspective: genealogy, contact, chance* adlı yayınla birlikte, biçimbilgisel ölçütler yeniden tartışılmıştır. "Transavrasya dilleri" fiil morfolojisinin, akrabalık ilişkisi, dil ilişkileri ve tesadüfler bağlamında tartışıldığı on makaleden oluşan bu kitap, 2008 yılında Johannes Gutenberg Üniversitesi'nde düzenlenmiş olan *Verbal morphology and historical comparison of the Transeurasian languages* adlı çalıştayın ürünüdür. 'Transeurasian' ifadesi ile *Türk, Moğol, Tunguz, Kore* ve *Japon* dilleri kastedilir.

Bu kitapta, yukarıda sözü edilen tartışmaların ardından, genetik akrabalığı göstermede fiil morfolojisinin bir yöntem sorunu olarak araştırılması, yeni dönem Altay dilleri araştırmalarının bir diğer önemli adımıdır. Çalışma, karşılaştırmalı dilbilim araştırmalarının bir yöntem sorununu, fiil morfo-

lojisi bağlamında masaya yatırarak yalnız Altayistik araştırmalarına değil, genel anlamda karşılaştırmalı dilbilim çalışmalarına da katkı sağlamaktadır. Bu kitapla, karşılaştırmalı Altay dilleri çalışmalarının yeni gözdesinin fiil morfolojisi olduğu da anlaşılmaktadır.

Johanson, kitapta yer alan, "The high and low spirits of Transeurasian language studies" adlı makalesinde, Türkçe fiil morfolojisinde, özellikle kılınış ve çatı morfemleri gibi birincil köke yakın biçimbirimlerin, genetik sürekliliğin göstergelerinden biri sayılabileceğini vurgular (Johanson, Robbeets 2010: 16-17). Comrie, "The role of verbal morphology in establishing geneological relations among languages" adlı makalesinde 'bir ölçüt olarak fiil morfolojisinin, dillerin genetik akrabalığını karşılamadaki kritik rolünün ne derece geçerli olduğu'nu konu alır. Ancak karma dillerde karşılaşılan durumlar nedeniyle, araştırmacıların bu konuda da dikkatli olmaları gerektiğini söyler. Çünkü morfolojik sistemlerini zamanla yitirmiş olan veya en azından pek çok güneydoğu Asya dillerinde olduğu gibi, herhangi bir morfolojik sisteme sahip olmayan diller de vardır (Johanson, Robbeets 2010: 30). Robbeets, "Transeurasian: Can verbal morphology end the controversy?" adlı makalede, Altay dillerinde rekonstrüksiyonu yapılabilen ortak fiil morfemleri olmasına rağmen ortak paradigmaların bulunmadığını ve Altay dillerinden bu tür paradigmaların beklenemeyeceğini ifade eder. Gerekçe olarak, "Hint-Avrupa dil birliği MÖ 4000 yıllarına, Altay dillerinin ayrılması ise, bundan en azından bin yıl öncesine dayanır. Bin yılda, Roman dillerinin klasik Latinden ayrılması paradigmaların yarısının ortadan kaybolmasına neden olduğuna göre" Altay dillerinde paradigmaların bulunmaması anlaşılabilir bir durumdur. Ancak, paradigmalar olmasa da Altay dillerinde ortak fiil morfolojisi vardır ve bu konuda çatı ekleri (diathesis) iyi bir başlangıç noktası olarak kabul edilebilir. Robbeets, durumu şöyle özetler: "Morphology: yes. Paradigms: no" (Johanson, Robbeets 2010: 82-83).

Bu kitapta, yukarıda sözü edilen tartışmaların ardından, genetik akrabalığı göstermede fiil morfolojisinin bir yöntem sorunu olarak araştırılması, yeni dönem Altay dilleri araştırmalarının bir diğer önemli adımıdır ve böylece sadece Altayistik araştırmalarına değil, genel anlamda karşılaştırmalı dilbilim çalışmalarına da katkı sağlamaktadır. (Ayrıntılı değerlendirmeler için bk. N. Gözaydın 2011, Sema Aslan Demir 2012) .

Karşılaştırmalı Altay dilbilimi çalışmalarında, morfolojik rekonstrüksiyon konusundaki boşluğu doldurma iddiasıyla yayımlanan diğer çalışmalarda Johanson ve Robbeets'in ağırlığı olduğu görülür: Johanson, Robbeets 2012, *Copies Versus Cognates in Bound Morphology;* Robbeets, Cuyckens 2013, *Shared Grammaticalization;* Robbeets, Bisang 2014, *Paradigm Change, in the Transeurasian languages and beyond;* Robbeets 2015, *Diachrony of Verb Morphology, Japanese and Transeurasien Languages.*

Örnek bir uygulama olarak Károly 2014'ten söz edilebilir. Fiil ve türevleri arasındaki *subjective nominalization* (*to sing > singer*) , *objective nominalization* (*kur-> kurum*) vb. farklı ilişkilerden yola çıkarak Türkçe ve Moğolcadaki fiilden isim yapım eklerini karşılaştırmış olan Károly, kendi deyimiyle "perfect", yani hem biçimsel hem de işlevsel açıdan uyumlu bir durumun söz konusu olmadığını belirtmiştir.

Adlandırma:

Altay dilleri araştırmalarının, Strahlenberg'in derlemelerinin 1730'da yayımlanmasıyla başladığından yukarıda söz edilmişti. Konuşurlarını *Uygurlar (Fin-Ugorlar, Barabin ve Hunlar), Türk-Tatarlar, Samoyedler, Moğollar ve Mançular, Tunguzlar, Karadeniz ve Hazar arasına yerleşen kavimler* olarak sınıflandırmış olan Strahlenberg, bu grupların tümünü *Tatar* olarak adlandırmıştı.

Strahlenberg'den yüz yıl sonra Rask, Strahlenberg'in içeriğini *Grönland ve Amerika halkları, Asya ve Avrupa'nın kuzey bölgesi halkları, Kafkas halkları, İspanya ve Galya'nın Hint-Avrupalılardan önceki halkları* şeklinde genişlettikten sonra bu büyük grubu *İskitler* olarak adlandırmıştı (Rask 1834). Aynı yüzyılda Müller, içeriği biraz daha genişletip, gruba *Siyam, Tibet, Güney Hint ve Malay takımadası*

dilleri'ni de ekledikten sonra, aile demekten kaçınarak, *Turan Dilleri Grubu* terimini seçmişti (Müller 1869). *Altay* terimini ilk kullanansa yine on dokuzuncu yüzyılda Castrén olmuştur. *Fin-Samoyed, Türk, Moğol* ve *Tunguz* dillerini içine alan bu terimin içeriği aslında daha sonra *Ural-Altay* olarak adlandırılacaktır (Castrén 1862). Aynı yüzyılda Schott, Castrén'le aynı içeriği kabul etse de Fin-Ugor dillerini *Çud,* Türk, Moğol ve Tunguz dillerini *Tatar* veya *Altay* olarak adlandırmış ve böylece Schott'la birlikte Ural dillerinin birbirine daha yakın olduğu fark edilerek Altay grubundan ayrılmaya başlamıştır (Schott 1860). Schott'un, Çuvaşçanın bir Türk dili olduğunu belirlemesiyle de *Karşılaştırmalı Altay Dilbilimi* dönemi başlamıştır.

Poppe'ye gelindiğinde artık, bağımsız bir *Karşılaştırmalı Altay Dilbilimi,* ve tartışılmakta olan bir *Altay Dilleri Kuramı* mevcuttu. Modern Altay Dilbiliminin kurucusu Ramstedt ve öğrencisi Poppe tüm yayınlarında *Altay Dilbilimi* terimini kullanmışlar, kuram yirminci yüzyıl boyunca bu adla anılmıştır. İkibinli yıllar ise Altay dilleri kuramına pek çok açıdan olduğu kadar adlandırma açısından da bir yenilik getirmiş, Poppe'den aşağı yukarı yüz yıl sonra yeni bir terim önerilmiştir. İlk kez Johanson ve Robbeets tarafından yayımlanmış olan *Transeurasian verbal morphology in a comparative perspective: genealogy, contact, chance* adlı kitapta kullanılmış olan *Transeurasian* (=Transavrasya) terimi, bir şekilde birbiriyle ilişkili olan ve geçmişte, *Tatar, Turan, Çud, Altay* vb. terimlerle adlandırılmış olan bir dil grubuna gönderme yapmaktadır. *Altay dilleri* yerine *Transavrasya dilleri* ifadesinin tercih nedeni, ilk ortaya atılışından bu yana yaklaşık üç yüzyıl geçmesine rağmen, önce Ural-Altay sonra da Altay dilleri bağlamında tartışılan bu kuramın, henüz olumlu ya da olumsuz, kesin bir sonuca ulaşamamış olmasıdır.

Transavrasya terimi, genetik bir çağrışım yapmadığı için, önceki çalışmalarda, Altay dilleri kuramının karşısında olan, ancak bu diller arasındaki bölgesel ve kültürel etkileşimi anlatmak üzere, pratik nedenlerle *Altay dilleri* terimini kullanan araştırmacılar için iyi bir seçenek gibi görünmektedir.

Yansız Çalışmalar:

İkibin sonrasında, Altayistik alanında yayımlanmış önemli çalışmalardan biri de Alexander Vovin'in *Koreo-Japonica, A Re-evalution of a Common Genetic Origin* adlı yayınıdır (2009). Bu kitap, *Korece-Japonic* arasındaki ilişkiyi yeniden değerlendirmektedir. *Japonic* terimi, Japonca ile birlikte Ryukyan dillerini de kapsayan geniş bir aileyi temsil eder. Onsekizinci yüzyıldan bu yana Korece ve Japoncanın genetik olarak ilişkili olduğu yönünde çalışmalar süregelmiş olmasına rağmen iki dil arasındaki genetik ilişki henüz netlik kazanmamıştır. Koreo-Japonic akrabalığını kabul etmeyen Vovin, Korece ve Proto-Japoncanın rekonstrüksiyonu ve karşılaştırılması sürecini yeniden değerlendirmiş ve iki dil arasındaki benzerlikleri kopyalama veya tesadüfi benzerlik olarak nitelendirmiştir. Ayrıca, tarihsel dönemlerde Korecenin Japoncayı etkilediğini, Eski Batı Japoncasında sözlüksel verilerin yanında biçimbilgisel işaretleyicilerin de Koreceden kopyalandığını belirtmiştir. Vovin, Proto-Japonic'ten önce de Koreceden kopyalamalar olduğunu iddia etmiş ve asla var olmamış bir ana dil tasarlamaktansa, iki dilin tarihteki ilişkilerini ortaya çıkarmak gerektiğini savunmuştur. Vovin'e göre, Korece ve Japonca bugün kelimesi kelimesine çeviri yapılabilecek kadar benziyor olsalar bile, bu tipolojik benzerlik genetik akrabalık için kanıt olarak kullanılamaz. Çünkü, her iki dil geçmişe gittikçe şaşırtıcı farklılıklar sergiler ve bugünkü benzerlikler bin altı yüz yıl içindeki yakınlaşmanın ürünüdür. Vovin, iki dil arasındaki benzerliği genetik değil bölgesel/coğrafi nedenlerle açıklar.

Altayistik alanındaki gelişmelere, iki bin sonrasında bir de süreli yayın katılmıştır: *Voprosı filologii uralo-altayskiye issledovaniya/Journal of Philology Ural-Altaic Studies.* Yılda iki kez yayımlanan bu derginin ilk sayısı 2009'da çıkmıştır. Editörü, EDAL'ın yazarlarından Dybo'dur. Rus ekolünün yayını olan bu dergi, *Institute of Foreign Languages*, *Institute of Linguistics of the Russian Academy of Sciences,* ve *Russian Academy of Linguistics* adlı üç ayrı birim tarafından yayınlanmaktadır.

Son dönem çalışmalardan bir diğeri, yansız bir tavır sergileyen *Introduction to Altaic Philology*, *Turkic, Mongolian, Manchu*'dur (Rachewiltz, Rybatzki 2010). Kitabın amacı Altay dilleri meselesindeki durumu basitçe ortaya koymak ve mümkün olduğunca tartışmalı konulardan kaçınmaktır. Çalışma, Altay filolojisi için geniş kapsamlı bir rota değil, konuya basit bir giriş niteliğindedir. Yazarlara göre Altay dillerinin tartışmasız tek kabulü bu gruptaki dillerin bir şekilde ilişkili olduğudur. Yine yazarlara göre, Altay dilleri kuramıyla ilgili en son gelişmeler için, Vovin, Miller, Robbeets gibi araştırmacıların çalışmalarını dikkate almak gerekir ancak Altay dillerinin etimolojik sözlüğüyle Robbeets'in Japonca ile ilgili yayını bile tartışmayı sonlandıramamıştır. Çalışma, Altay dilleri ve kuramıyla ilgili olarak bilinenlere yeni bir bilgi eklemez, bilinenlerin derli toplu bir özetini içerir. *Introduction to Altaic Philology*, *Turkic, Mongolian, Manchu*, konuya ilgi duyanların güvenle başvurabileceği bir el kitabı niteliğindedir.

Aileye Yeni Üyeler Katılır:

Japoncanın Altay dil ailesine üyeliği iki binli yıllar öncesinde de tartışılmış olsa bile, ilk kez 2005'te, Robbeets tarafından Japoncayı, Korece ve diğer Altay dilleri ile ilişkilendirmek için yapılan etimoloji denemeleri bir araya getirilmiş, bu veriler, tarihsel-karşılaştırmalı yöntemle ve Japoncanın dil içi gerçekleşmeleri dikkate alınarak değerlendirilmiş, 'Japonca bir Altay dili midir?' sorusuna cevap aranmıştır.

Çalışmada 2055 sözcük ve 59 biçimbirim etimolojik olarak değerlendirmiştir. Her örnek karşılaştırmalı dilbilim ölçütleriyle elemeden geçirilmiş ve çalışmanın temel verisi, detaylı bir literatür taraması sonucunda elde edilmiştir. Çalışmada yer verilen diğer bir konu ise, Japoncanın hangi dil ailesine dahil olduğuyla ilgili tek varsayımın Altayca olmadığıdır. Japoncayı, Avustrunezya (Austrunesian), Avstro-Asyatik, Hint-Avrupa dil aileleriyle ilişkilendirme çabaları da bulunmaktadır. Japoncanın köken bakımından melez (hybrid) bir dil olduğunu iddia eden araştırmacılar da vardır. Doğru olmayan ya da şüpheli olan biçimbirimlerin elenmesinin ardından geriye kalan etimolojiler, *çekirdek delil* (core evidence) olarak adlandırılır. 2055 veriden geriye, Robbeets'in ifadesiyle "mükemmel" sesbilgisel uyum gösteren 359 sözcük ve 14 biçimbirim etimolojisi kalır. Bu 359 sözcüğün, 83'ü vücut organları, akrabalık terimleri, doğal ögeler vb. temel semantik alanlarla ilgilidir. Ayrıca 43'ü Swadesh'in 100 çekirdek sözcük listesinde de yer alır. Robbeets'e göre 359 sözcük ve 14 biçimbirimin etimolojik ilişkisi genetik akrabalık dışında açıklanamamaktadır. Bu nedenle "Is Japanese Related to Korean, Tungusic, Mongolic and Turkic?" sorusuna Robbeets'in cevabı: "I believe that this book has gathered and sifted sufficient arguments for 'Yes'" olmuştur (ayrıntılı bir değerlendirme için bk. Aslan-Demir 2009). Büyük ölçüde EDAL'a dayanan bu çalışma da, sözlüksel verilere dayandığı için EDAL gibi ağır eleştirilerle karşılaşmıştır. (örneğin Georg 2005).

İlk kez iki binli yıllarda tartışılmaya ve yoğun bir biçimde araştırılmaya başlanan üye ise Kitan dilidir. Shimunek, 2007'de Indiana University'de bu konuda bir master tezi hazırlamış, 2009'da ise, Daniel'in Kitanca ile ilgili bütün araştırma sonuçlarını bir araya getiren çalışması yayınlanmıştır. Bu çalışmadan, Kitanlar ve Kitan dili ile ilgili şu bilgileri öğreniyoruz: Kitanların Çin'in kuzeyinde kurduğu Liao hanedanı iki yüzyıldan fazla sürmüştü (916-1125). Kitan hanedanlığı yıkıldıktan sonra, Çince metinlerde kalan birkaç Kitanca sözcük dışında Kitan dilinin bütün izleri silinmiştir. Bu dilin, Moğolca ile çok uzaktan akraba olduğu tahmin edilmektedir. Son yıllarda, Liao imparatorlarının ve ileri gelenlerinin mezarlarından çıkan yazıtlar sayesinde, Kitancanın söz varlığı, biçimbilgisi ve sözdizimi hakkındaki bilgilerde önemli bir artış olmuştur.

Koreli Araştırmacıların Katkıları:

1980'lerden sonra, özellikle Hacettepe Üniversitesinde yetişen Koreli Türkologlar Altayistik ve Genel Türkoloji alanlarına önemli katkılarda bulunmaya başlamışlardır. Bunlardan biri de, yüksek lisans ve doktora tez çalışmalarını Altay dillerinin karşılaştırmalı sesbilgisi ve biçimbilgisi konularında

hazırlamış olan Han-Woo Choi'dir. Altayistik alanının önemli isimlerinden olan Prof. Dr. Talat Tekin danışmanlığında hazırlanmış olan bu tezler, Türk Dil Kurumu tarafından birleştirilip, 2010'da kitap olarak yayımlanmıştır.

Batılı dilbilimcilerin çoğunun, hatta Koreceyi Altay dili olarak görenlerin bile, Poppe dahil (1977), temel Korece bilgileri eksiktir. Korece ve Japonca alanıyla uğraşanlar ise Türkçe-Moğolca-Mançu-Tunguzca verileri aktarmaz. Bu bakımdan Roy Andrew Miller'in (1971) çalışması ilerleme ifade eder. Miller tüm Altay dillerini analiz etmekle birlikte bir düzen/sistem kurmayı denemez. Öğrencisi Yoshizo Itabashi, Korece ve Japoncada ad durum eklerini inceler, ama her durum için diğer Altay dillerine de bakar ve Türkçe, Moğolca ve Tunguzca verileri de verir (1987). Ancak Choi, 2010 yılında kitaplaştırılmış olan bu çalışmasıyla gerçek anlamıyla bütüncül olmaya çabalar, Koreceyi ana dili olarak konuşmanın avantajlarını kullanır. Bu çalışmada Choi'nin vermiş olduğu kimi Korece veriler, kendisinden önceki yayınlarda yer almaz.

Macar Ekolünün Tutumu:

Macar Türkolojisinin uluslararası alanda en iyi bilinen araştırma konusu Macarcadaki Eski Türkçe ödünç sözcüklerdir. Macarlar ve herhangi bir Türk dili konuşan halkların üç önemli dil ilişkisi dönemi olmuştur. Bu ilişki, Türkçeden Macarcaya olmak üzere tek yönlüdür. Bu ilişkide alınan Türkçe sözcüklerin ilk grubu, Bulgar-Çuvaş tipi, yani bir *r/l* dili olan Batı/Bulgar Türkçesi sözcüklerdir ve bu nedenle Moğolca ve Türkçe arasındaki ilişkinin durumunu belirlemek açısından çok önemlidirler. Konuyla ilgili olarak, Macar Türkolog Z. Gombocz'un 1912 yılında yayımlanmış olan ilk sentezinden sonra, Macar Türkolojisinde, kopya sözcüklerle ilgili çok sayıda makale yayımlanmış, araştırma yöntemleri geliştirilmiş ve veri sayısı artmıştır. Bu durum yeni bir sentezi de gerekli kılmış ve 2011'de András Róna-Tas ve Árpád Berta'nın editörlüğünde *West Old Turkic* adıyla, 1494 sayfalık ve iki cilt halinde çok kapsamlı bir eser yayımlanmıştır. Bu dev çalışma, sadece bir etimolojik sözlük değil aynı zamanda Eski Batı Türkçesinin ilk dilbilgisi kitabıdır. Róna-Tas, ikinci cildin 54 sayfalık bölümünde, *Eski Batı Türkçesinin Fonolojisi* başlığı altında, Eski Batı Türkçesinin ses sisteminin rekonstrüksiyonunu yapmıştır. Bunun için de Eski Doğu Türkçesi, Volga Bulgarcası, Çuvaşçanın tarihi ve Eski Batı Türkçesinden (Çuvaşçadan) Macarcaya geçen sözcükler gibi kaynakları kullanmıştır Diğer verilerin ne kadar az olduğu dikkate alınırsa, Macarcada korunmuş olan Eski Türkçe ödünç sözcüklerin, Eski Batı Türkçesinin rekonstrüksiyonu için ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılır.

Bu sözcüklerin bir diğer önemi de Altayistik açısındandır. Kopya sözcüklerin büyük bir bölümü Çuvaş tipi bir dilden alındıkları için, Moğolca ve Türkçe arasındaki ilişkinin durumunu belirlemek için de kullanılabilirler. *Dil ilişkileri*, yani dilllerin karşı karşıya gelmesi sonucu ortaya çıkan özel durumlar, dilbilimcilerin epeyce zamandır önemli bir çalışma konusudur. Buna bağlı olarak, Türkçenin Türkçe olmayan dillere etkisi de, Türkolojinin giderek daha çok araştırılan bir alanıdır. Ancak, bu alanda, *West Old Turkic* ortaya konuluncaya kadar Johanson'un kod kopyalama modeli doğrultusunda hazırlanmış bir çalışma eksikti.

Yazarlara göre Eski Batı Türkçesindeki *r* ve *l* sesleri ikincildir ve sırasıyla Ana Türkçe *z* ve *ş* seslerinden gelişmişlerdir. Daha doğrusu Ana Türkçe *ş* sesi Eski Batı Türkçesinde *lç* öbeğine değişmiş, Macarca da bu ses öbeğini bazen *l* bazen de *ç* olarak korumuştur. Bu açıdan *West Old Turkic* Altay dilleri varsayımını desteklemez. (ayrıntılar için bk. Yılmaz 2017a).

Son olarak, Macar ekolünden Yu. Dimitriyeva ve K. Agyagási tarafından 2001 yılında yayımlanmış olan bibliyografik çalışmadan da söz etmek gerekir. Çalışmada, on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda, Altayistik ve Çuvaşçayla ilgili çalışmalar yapan 39 Macar bilim insanına ait toplam 343 makale ve kitap tanıtılmaktadır. Bu bibliyografik çalışmanın, özellikle Á. Róna-Tas'ın Altayistik ve Çuvaşçayla ilgili yayınlarının tanıtıldığı 62 sayfalık bölümü, Macar Altayistlerin alana katkılarının ölçüsünü göstermek açısından son derece önemlidir.

Daha Büyük Dil Aileleri:

Genetik çalışmalarının büyük dil ailelerini daha büyük dil ailelerine doğru genişletmesinin ve incelenen dil sayısının artmasının doğal bir sonucu olarak, yirminci yüzyılın ikinci yarısından başlayarak, Türkçe, Nostratik ve Avrasyatik gibi daha büyük dil ailelerine de dahil edilmiştir.

Nostratik:

Hami-Sami, Kartvel, Dravid, Hint-Avrupa, Ural, Altay dil ailelerini birleştiren Nostratik kuram, İlliç-Svitıç tarafından geliştirilmiş ve konuyla ilgili notları, öğrencileri tarafından ölümünden sonra 3 cilt halinde kitaplaştırılmıştır (1971, 1976, 1984). Ancak kuram, Ana Altay dilinden de önce, yani milattan beş bin yıl öncesinden daha eski bir ana dilin tasarlanması için gerekli yöntem ve tekniklere sahip olmadığımız gerekçesiyle eleştirilmiştir (Róna-Tas 1991: 19-20). Róna-Tas ayrıca, Neolitik çağdan önce var olmuş bir dili araştırmanın kuramsal açıdan yararsız olduğuna, bunun Türkoloji çalışmalarına hiçbir yarar sağlamayacağına da dikkat çekmiştir.

Avrasyatik:

Avrasyatik kuramı ise 1980'lerden sonra Greenberg tarafından geliştirilmiştir. Hint-Avrupa, Ural, Altay, Kore, Japon, Aynu, Gilyak, Çukçi, Eskimo-Aleut dillerini içerir. Greenberg Altay dil ailesi içine Türk, Moğol ve Tunguz dillerini yerleştirir; Kore, Japon ve Aynu dillerini faklı bir aile olarak düşünür (Greenberg 2000: 280-281). Konuyla ilgili ilk çalışması 2000'de, ikincisi ise ölümünden sonra 2002'de yayımlanmıştır. Nostratik kuramına yöneltilen eleştiriler Avrasyatik için de geçerlidir.

Kaynakça

Blažek, Václav (2006). Current Progress in Altaic Etymology. *Linguistica Online,* Added: January, 30th 2006. http://phil.muni .cz/linguistica/art/blazek./bla-004pdf (orijinal makale: *Folia Orientalia* 52-1: 237-254, 2005).

Castrén, M. A. (1862). Über die Personalaffixe in den altaischen Sprachen. hrs. Anton Schiefner, *Kleinere Schriften.* St. Petersburg.

Clauson, Gerard (1969). A Lexicostatistical Appraisal of the Altaic Theory. *CAJ* 13 (1): 1-23.

Choi, Han-Woo (2010). *Türkçe, Korece, Moğolca ve Mançu-Tunguzcanın Karşılaştırmalı Ses ve Biçim Bilgisi.* TDK: Ankara.

Comrie, Bernard (2005). *Dil Evrensellikleri ve Dilbilim Tipolojisi.* (çev. İsmail Ulutaş). Ankara: Hece Yayınları.

Daniel, Kane (2009). *The Kitan Language and Script.* Brill: Leiden. Boston.

Demir, Sema-Aslan (2009). Martine Irma Robbeets, *Is Japanese Related to Korean, Tungusic, Mongolic and Turkic?*. Turcologica 64, Harrassovitz Verlag, 2005. *Bilig* 48: 255-260.

Demir, Sema-Aslan (2012). Johanson, Lars, Martine Robbeets (2010). Transeurasian verbal morphology in a comparative perspective: Genealogy, contact, chance. Wiesbaden: Harrassowitz. 180 pp. *Bilig* 61: 285-288.

Dimitriyeva, Yu., K. Agyagási (2001). *Hungaro-Tschuwaschica Annotirovannıy Bibliografiçeskiy Ukazatel' İssledovaniy Vengerskih Uçenıh XIX-XX vv.* Çeboksarı.

Dybo, Anna, S. Starostin (2008). In Defense of the Comparative Method or The End of the Vovin Controversy. *Aspects of Comparative Linguistics* 3: 119-258.

Georg, Stefan, Peter A. Michalove, Alexis Manaster Ramer, Paul J. Sidwell (1998). Telling general linguists about Altaic. *Linguistics* 35: 65-98.

Georg, Stefan (2005). Martine Robbeets: *Is Japanese related to Korean, Tungusic, Mongolic and Turkic*, Wiesbaden: Otto Harrassowitz (Turcologica 64). *Bochumer Jahrbücher für Ostasienforschung* 18: 247-278.

Gözaydın, Nevzat (2011). *Transeurasian Verbal Morphology in A Comparative Perspective: Genealogy, Contact, Chance*, Ed. by. Lars Johanson and Martine Robbeets, Turcologica, Herausgegeben von Lars Johanson, Band: 78, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2010, 180 s. *TDAY Belleten* 2011-1: 117-120.

Greenberg, Joseph H. (2000). *Indo-European and its Closest Relatives: The Eurasiatic language family*, *Volume 1: Grammar.* Stanford, California: Stanford University Press.

Greenberg, Joseph H. (2002). *Indo-European and Its Closest Relatives: The Eurasiatic language family*, *Volume 2: Lexicon.* Stanford, California: Stanford University Press.

Itabashi, Yoshizo (1987). *Altaic Evidence for the Japanese and Korean Case Suffix Systems.* University of Washington.

Johanson, Lars (2007). *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler*. (çev. Nurettin Demir). Ankara: TDK. [=1992, *Strukturelle Faktoren in türkischen Sprachkontakten*, Sitzungsberichte der Wissenschaftlichen Gesellschaft an der Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt Am Main. Stuttgart: Franz Steiner Verlag].

Johanson, Lars, Martine Irma Robbeets (eds.) (2010). *Transeurasian verbal morphology in a comparative perspective: genealogy, contact, chance.* Harrassowitz Verlag.

Johanson, Lars, Martine Irma Robbeets (eds.) (2012). *Copies Versus Cognates in Bound Morphology.* Leiden-Boston: Brill.

Kane, Daniel (2009). *The Kitan Language and Script.* Leiden, Boston: Brill.

Károly, László (2014). Deverbal nominals in Altaic: In Search of a framework (not only) for reconstruction. *Turkic Languages* 18. 1/2: 54-72.

Miller, Roy Andrew (1971). *Japanese and the Other Altaic Languages.* University of Chicago Press.

Max Müller (1869). *Essays von Max Müller*. I. Leipzig.

Poppe, Nicholas (1924). Die tschuwassischen Lautgesetze. *Asia Major* I: 775-782.

Poppe, Nicholaus (1960). *Vergleichende Grammatik der altaischen Sprachen I, Vergleichende Lautlehre.* Wiesbaden: Harrassowitz.

Poppe, Nikolaus (1977). The Problem of Uralic and Altaic Affinity. *Altaica*, *Proceedings of the 19th annual Meeting of the Permanent International Altaistic Conference Held in Helsinki 7-11 June 1976*. MSFOu: 221-225. Helsinki.

Rachewiltz I., V. Rybatzki (2010). *Introduction to Altaic Philology*, *Turkic, Mongolian, Manchu*, eds. Denis Sinor, Nicola Di Cosmo. Leiden: Brill.

Ramstedt, Gustaf John (1922). Zur Frage nach der Stellung des Tschuwassischen. *JSFOu* 38: 1.

Ramstedt, Gustaf John (1952). *Einführung in die altaische Sprachwissenschaft II, Formenlehre,* yay. Pentti Aalto. *MSFOu* 104: 2. Helsinki.

Rasmus Rask (1834). *Den skytiske Sproget, Sammlede tilldels forhen utrykte Afhandlingen.* Köbenhavn.

Robbeets, Martine Irma (2005). *Is Japanese Related to Korean, Tungusic, Mongolic and Turkic?.* Turcologica 64. Harrassovitz Verlag.

Robbeets, Martine Irma, Hubert Cuyckens (eds.) (2013). *Shared Grammaticalization.* Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Robbeets, Martine Irma, Walter Bisang (eds.) (2014). *Paradigm Change, in the Transeurasian languages and beyond,* Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Robbeets, Martine Irma (2015), *Diachrony of Verb Morphology, Japanese and Transeurasien Languages,* Trends in Linguistic Studies and Monographs. De Gruyter Mouton.

Róna-Tas, András (1991). *An Introduction to Turcology,* Studia Uralo-Altaica 33. Szeged [=çev. İsa Sarı (2013). *Turkolojiye Giriş.* Ankara: Nobel Yayınları.].

Róna-Tas, András, Árpad Berta (2011). *West Old Turkic, Turkic loanwords in Hungarian I, II.* Turcologica 84. Wiesbaden: Harrassowitz.

Schott, Wilhelm (1841). *De lingua Tschuwaschorum,* Berolini. http://reader.digitale-sammlungen.de/.

Schott, Wilhelm (1860). *Über das altaische oder Finnisch-Tatarische Sprachengeschlecht.* Berlin.

Shimunek, A. E. (2007). *Towards a Reconstruction of the Kitan Language, with notes on northern late middle chinese phonology.* Indiana University.

Starostin, Sergey (1991). *Altayskaya problema i proisxojdeniye yaponskogo yazıka*. Moskva. (http://starling.rinet.ru/Texts/Starostin_AP.pdf).

Starostin, S., A. Dybo, O. Mudrak (2003). *Etymological Dictionary of the Altaic Languages.* Leiden-Boston: Brill. Elektronik format: *The Tower of Babel (An Etymological Database Project).*

Strahlenberg, Philipp Johann von (1730). *Das nord und ostliche Theil von Europa und Asia.* Stockholm.

Svitıç, Illiç (1971). *Opıt sravneniya nostratiçeskih yazıkov,* b-k. Akademiya nauk SSSR: Moskva.

Svitıç, Illiç (1976). *Opıt sravneniya nostratiçeskih yazıkov,* l-z. Akademiya nauk SSSR: Moskva.

Svitıç, Illiç (1984). *Opıt sravneniya nostratiçeskih yazıkov,* r-q. Akademiya nauk SSSR: Moskva.

Tekin, Talat (2003). Altay Dilleri Teorisi. *Makaleler I, Altayistik.* (yay. Emine Yılmaz, Nurettin Demir) s. 73-86. Ankara: Grafiker.

Vovin, Alexander (2005). The end of Altaic controversy. *CAJ* 49(1): 71-132.

Vovin, Alexander (2009). *Koreo-Japonica, A Re-evalution of a Common Genetic Origin.* Honolulu and Center for Korean Studies. University of Hawai'i: University of Hawai'i Press.

Yılmaz, Emine (2017a). Altayistik Bağlamında Macarca-Türkçe Dil İlişkileri. *Bilig* 74: 291-312.

Yılmaz, Emine (2017b). Altay Dillerinin Genetik Akrabalığı Konusuna Glottokronoloji ve Leksikoistatistik Açısından Bakış. *Türkiye'de Kore Araştırmaları 1:* 165-175. Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları 422.

Altaic studies at the beginning of year two thousand: Researches, methods, trends

Emine Yılmaz
Hacettepe University, Department of Modern Turkic Languages and Literatures
eminey@hacettepe.edu.tr

Keywords

Altaic linguistics,

phonetic,

morphology,

typology,

method.

Abstract

Since the beginnings of the 18th century, comparative historical studies on the Indo-European languages and linguistic relationships have started the debates about other language families. One of these families is called Altaic. Historical names used for Altaic languages include Tatar, Scythian, Turanian and Ural-Altaic etc. During the classical period of Altaic studies, researches primarily focused on etymological studies. With the progress of the comparative linguistic methods, it is claimed that cognate words cannot prove a hypothetical language family. Therefore, morphological correspondences can more likely provide evidence for genealogical relationships between languages. Because of this, the focus of researches shifted from lexicon and phonological reconstruction to morphological, syntactic, semantic reconstruction. Accordingly, modern researches on Altaic theory now focus on morphological research, especially on verbal morphology.

This paper, firstly will discuss the classical period of the Altaic languages and then concentrate on studies at the beginning of the two thousands of the Altaic language theory.